HET ONLINE LOKET VOOR DE BEANTWOORDING VAN ACTUELE KENNISVRAGEN UIT EN OVER HET ONDERWIJS

Opgesteld door: José van der Hoeven (kennismakelaar)
Vraagsteller: Leerkracht PO
Geraadpleegde expert: Jacqueline Evers-Vermeul (UU)
Referentie: Kennisrotonde. (2020). Wat draagt aandacht voor verschillende tekstsoorten in de bovenbouw van het basisonderwijs bij aan verhoging van de leesvaardigheid? (KR. 841) Den Haag: Kennisrotonde.

18-3-2020

Vraag
Wat draagt aandacht voor verschillende tekstsoorten in de bovenbouw van het basisonderwijs bij aan verhoging van de leesvaardigheid?

Kort antwoord
Aandacht voor tekstsoorten en tekststructuren in het leesonderwijs heeft een positief effect op het begrijpen van verschillende teksten door leerlingen in het basisonderwijs. Echter, dit effect treedt pas op als de tijdinvestering voldoende is en er ten minste twee verschillende tekststructuren worden aangeboden. Bij instructie in verschillende tekststructuren zal de focus liggen op de organisatie van ideeën in de tekst, het leggen van inferentiële verbanden en het gebruik van signaalwoorden.

Toelichting antwoord
In het basisonderwijs moeten leerlingen verschillende soorten tekst leren lezen. In het referentiekader Nederlandse taal worden informatieve teksten, instructieve teksten, betogende teksten, verhalen en poëzie expliciet vermeld (Oosterloo & Paus, 2010). Verschillen tussen tekstsoorten zijn vooral zichtbaar in de tekststructuur en in tekstverbanden, bijvoorbeeld signaal- of sleutelwoorden. Zo zul je in historische teksten aanduidingen van het verloop van tijd (chronologie) vinden, zoals jaartallen, eerst, dan, toen etc. (zie het schema hieronder).
Als je leerlingen in het basisonderwijs in groep 4 zowel verhalen als informatieve teksten laat lezen, zullen ze hun aanpak of leesgedrag spontaan aanpassen aan de aard van de tekst (Kraal e.a., 2018). Zo legden leerlingen in het onderzoek van Kraal e.a. (2018) bij verhalende teksten meer tekstverbanden, zowel binnen als buiten de tekst, dan bij informatieve teksten. En bleek er bij informatieve teksten vaker sprake van irrelevant commentaar en incorrecte verbanden. Om dit flexibele leesgedrag te optimaliseren is inzicht in macro- of tekststructuren van teksten een belangrijke factor.

Tekststructuur en signaalwoorden
Kennis over tekststructuren bij informatieve teksten doet ertoe. In een meta-analyse over tekststructuuronderwijs rapporteren Pyle en collega's (2017) over de resultaten van 19 studies. Zij vatten tekststructuur op als de organisatie van ideeën in een tekst, de relaties tussen die ideeën, en de gebruikte talige middelen om die relaties expliciet te maken. Bij informatieve teksten kan gedacht worden aan de volgende wijzen van organisatie van ideeën: beschrijving, chronologie, vergelijking, oorzaak en gevolg en probleemoplossing (zie het

schema hieronder). Pyle et al (2017) laten zien dat kennis over tekststructuur het tekstbegrip van zowel basisschoolleerlingen als leerlingen in het voortgezet onderwijs bij het lezen van informatieve teksten vergroot. Voorwaarde is wel dat leerlingen voldoende tekststructuuronderwijs ontvangen (11-20 uur) en ten minste twee onderscheiden tekststructuren aanleren.

Ook de meta-analyse van Hebert et al (2016) (45 studies van groep 4 tot klas 3 vo) toonde aan dat tekststructuurinstructie een positief effect had op het begrijpen van informatieve teksten. Er kon een nog groter effect worden bereikt als meerdere tekststructuren werden geïnstrueerd en als lezen van teksten werd gecombineerd met schrijfactiviteiten. Ten slotte bleek sprake van transfer, het geleerde werd nog steeds gebruikt op een later tijdstip (onderhoud) en toegepast bij andere niet onderwezen tekststructuren. De effecten op de algehele leesvaardigheid waren echter klein.

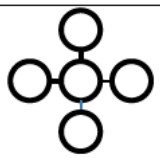
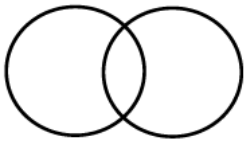
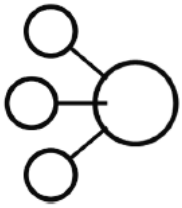
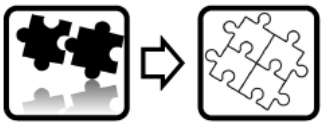
Daarnaast weten we dat teksten met een duidelijke structuur leiden tot beter tekstbegrip en de inhoud ervan is makkelijker te onthouden (Jones, Clark, & Reutzel, 2016). Wanneer de structuur van een tekst expliciet wordt gemarkeerd, bijvoorbeeld met signaalwoorden, is het voor lezers makkelijker om deze te herkennen (Meyer & Ray, 2011). Onderzoek laat zien dat leerlingen teksten beter begrijpen wanneer de coherentierelaties in de tekst expliciet gemaakt zijn (Sanders, 2001). Bovendien zorgt de aanwezigheid van verbindingswoorden voor een snellere verwerking van de tekst, zonder dat dit ten koste gaat van het begrip (Van Silfhout, Evers-Vermeul, & Sanders, 2014).

Verbanden tussen teksten en tussen de tekst en voor- en achtergrondkennis
Cervetti, Wright en Hwang, (2016) onderzochten bij leerlingen in groep 6 of het lezen van een set teksten over hetzelfde thema, in dit geval over vogels, leidt tot meer kennis over de concepten en kernwoorden uit deze teksten dan leerlingen die een set teksten over verschillende thema's hadden gelezen. Dat bleek inderdaad het geval. Ook was er een effect van voorkennis: ongeacht de teksten die ze te lezen kregen, behaalden leerlingen die vooraf al meer over vogels wisten, hogere scores.

Hierboven lazen we daarnaast dat jonge leerlingen bij verhalende teksten vaak verbanden buiten de tekst legden. Dit duidt op inferentie, dat wil zeggen het leggen van verbanden bij ontbrekende informatie in de tekst door vergelijking met andere teksten en achtergrondkennis. In een meta-analyse door Elleman (2017) werden inferentiële verbanden in 25 studies onderzocht: het activeren en benutten van tekstaanwijzingen (text clues), het activeren en benutten van achtergrond- of voorkennis en het controleren van het eigen leesproces. Daarbij bleek dat aandacht voor de inferentiële verbanden zowel het begrijpend lezen van zwakke als goede lezers kan verbeteren.

Wat betekent dit voor onderwijs
Onderwijs over tekststructuur biedt leerlingen inzicht in een aantal veelvoorkomende macrostructuren van teksten, leert hen welke signaalwoorden daar vaak in voorkomen en welke vragen ze daarbij kunnen stellen. Deze kennis helpt bij het vergroten van tekstbegrip. In het onderstaande schema worden 5 veel voorkomende tekststructuren weergegeven.

Figuur 1: Vijf tekststructuren **(**Kooiker-den Boer, Sanders & Evers-Vermeul, 2019)

Tekststructuur	*De tekst beschrijft…*	*Sleutelwoorden*	*Schematische weergave*
Beschrijving	kenmerken van een fenomeen	• bijvoorbeeld • een ander aspect	
Chronologie	een reeks gebeurtenissen of serie stappen waarbij volgorde of tijd belangrijk is	• eerst, dan • voordat • jaartallen	
Vergelijking	overeenkomsten en verschillen tussen twee of meer zaken	• net zoals • zowel… als • vergelijkbaar	
Oorzaak-gevolg	een oorzaak met meerdere gevolgen of een serie oorzaken die tot één gevolg leiden	• daardoor • want • als gevolg hiervan	
Probleem-oplossing	een probleem en één of meer oplossingen voor dat probleem	• dus • zodat • dit helpt om	

Instructie in tekststructuren is zinvol als het om ten minste twee verschillende tekststructuren gaat. Dit werd bevestigd in de bovenstaande meta-analyse van Hebert en collega's (2016). Daarbij bleek tevens dat het koppelen van lezen aan schrijfactiviteiten bijdraagt aan de leesprestaties.

Ook bleek dat het besteden van voldoende tijd aan dit tekststructuuronderwijs cruciaal is. Zo is hierboven beschreven dat in een meta-analyse (Pyle et al, 2017) is aangetoond dat een tijdsinvestering van meer dan 10 uur een groter effect heeft dan een tijdsinvestering van minder dan 10 uur.

Geraadpleegde bronnen

Bogaerds-HazenbergS.T.M. & Evers-Vermeul (2018). Onderwijs over tekststructuur: Helpt dat? In: *Voor u gelezen 2018*. Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend Lezen.

Cervetti, G. N., Wright, T. S. & Hwang, H. (2016). Conceptual coherence, comprehension, and vocabulary acquisition: A knowledge effect? *Reading and Writing*, *29*(4), 761-779.

Elleman, A. (2017). Examining the impact of inference instruction on the literal and inferential comprehension of skilled and less skilled readers: A meta-analytic review. *Journal of Educational Psychology*, *109*(6) 761-781.

Hebert, M., Bohaty, J.J., Nelson, J.R., & Brown, J. (2016). The effects of text structure instruction on expository reading comprehension: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, *108*(5), 609-629.

Jones, C.D., Clark, S.K., & Reutzel, D.R. (2016). Teaching text structure: Examining the affordances of children's informational texts. The Elementary School Journal, 117(1), 143–169.

Kooiker-den Boer, H.S., Sanders, T.J.M., & Evers-Vermeul, J. (2019). Tekststructuur in de Kennisbasis Nederlandse taal. *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, *58*(11-12), 291-309.

Kraal, A., Koornneef, A.W., Saab, N. & Broek, P.W. van der (2018), Processing of expository and narrative texts by low- and high-comprehending children. *Reading and Writing*, *31*(9), 2017-2040.

Meyer, B.J.F., & Ray, M.N. (2011). Structure strategy interventions: Increasing reading comprehension of expository text. *International Electronic Journal of Elementary Education,* *4*(1), 127-152.

Oosterloo, A. & Paus, H. (2010) *Leerstoflijnen lezen beschreven. Uitwerking van het referentiekader Nederlandse taal voor het leesonderwijs op de basisschool.* Enschede: SLO. Geraadpleegd 19-3-2020.

Pyle, N., Vasquez, A.C., Lignugaris/Kraft, B., Gillam, S.L., Reutzel, D.R., Olszewski, A., Segura, H., Hartzheim, D., Laing, W. & Pyle, D. (2017). Effects of expository text structure interventions on comprehension: A meta-analysis. *Reading Research Quarterly, 52*(5), 1-33.

Sanders, T. J. M. (2001). Structuursignalen in informerende teksten. Over leesonderzoek en tekstadviezen. Tijdschrift voor Taalbeheersing, 23(1), 1–21.

Van Silfhout, G., Evers-Vermeul, J. & Sanders, T.J.M. (2014). Establishing coherence in schoolbook texts: How connectives and layout affect students' text comprehension. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 3 (1), (pp. 1-29).

Meer weten?

Om bepaalde tekststructuren op verschillende momenten in het basisonderwijs in een logische volgorde te kunnen aanbieden hebben J. Evers-Vermeul en J. van der Hoeven (2016) een leerlijn begrijpend lezen opgesteld.

Onderwijs over genres en tekststructuren: Suggestie voor een doorlopende leerlijn. Gepresenteerd op ORD 2016.

Op basis van het referentiekader Nederlandse taal heeft SLO een beschrijving van leerstoflijnen opgesteld:

Oosterloo, A. & Paus, H. (2010) *Leerstoflijnen lezen beschreven. Uitwerking van het referentiekader Nederlandse taal voor het leesonderwijs op de basisschool.* Enschede: SLO. Geraadpleegd 19-3-2020.

Kennisrotonde: (2019) Welke factoren dragen bij aan de integratie van taal in andere vakken in het basisonderwijs? (KR.702). Den Haag

Bij het integreren van taal in de vakken ligt de nadruk op lezen en schrijven. Ook hier komen kennis van tekstsoorten, van tekststructuren en van tekstverbanden en achtergrondkennis aan de orde, maar ook woordenschat, medium en illustraties en inhoudsgericht taalonderwijs.

Onderwijssector
po

Trefwoorden
Tekstsoorten, tekstverbanden, tekststructuur, signaalwoorden, begrijpend lezen